

Estetik önermelerin değeri “güzel” ya da “çirkin”dir, yani güzellik ya da çirkinlik değeriyle yüklüdür. “Adam güzel konuşuyor, canım,” denirken önermelerinin estetik olduğu ima edilir. Bilimsel önermelerin yükü doğruluk ya da yanlışlık değerleridir. “Odanın uzunluğu 5 metre,” derken uzunluğun değeri 5 metre olduğu ileri sürülmektedir; uzunluğun nasıl sayısal bir değeri varsa bu önermenin kendisinin de bir değeri vardır: Değeri “doğru” ya da “yanlış”tır. Kimileri “doğru”/“yanlış”ın yerine “uygun”/“uymayan” değerlerini önermiştir. Ahlâkî önermelerin değeri “iyi” ya da “kötü”dür. “Kötü söz söyleme,” dendiğine göre, bazı önermelerin kötü olabileceğinin düşünüldüğü ortaya çıkıyor.

Toplumsal ve beşerî bilimlerin ürünü oldukları toplumu ve insanı incelerler. Toplumsal ve beşerî bilimlerle uğraşanlar, hafızayı kullanırlar. Kendi hafızalarından olduğu gibi, diğerlerinin aktardığı hafızadan da yararlanırlar. Dil ve yaşantılar toplumsal nitelikli olduğu için toplumsal olarak belirlenir; dolayısıyla hafıza ve aktarılan hafıza toplumsal ürünlerdir. Sorular hep bir iktisatçı gördüklerinde, örneğin, “Dövize ne olacak?” diye. Nasıl sorulur bu soru? Ya da bu sorulmaz da nasıl değeri sorulur? Salt hafıza yoluyla değil, neyin araştırılacağı (dolayısıyla nelerin araştırılmayacağı) belirlenmesinde de toplumsal ilişkiler belirleyicidir. Bu ille doğrudan olmak zorunda değildir. Baba-anne-çocuk üçgenine dayalı ailelerin yaygın olduğu, babanın ağırlıklı olarak ahlâkın, annenin ağırlıklı olarak estetiğin belirlenmesinde etkili olduğu toplumlarda büyüyen çocukların, toplumda, alışkanlıkla, benzer üçgen ilişkiler ve gelişmeler aramasında olduğu gibi araştırma konusunun belirlenmesinin toplumsal olarak belirlenmesi açık seçik kendini belli etmeyebilir.

Toplumsal ve beşerî bilimlerin yalnızca inceledikleri toplumun ürünü değildir, aynı zamanda onu etkilerler de. Satıcı fiyatlarını enflasyonun ne olduğu yönündeki beklentiyle belirler; bir beklentisi vardır. Eğer bir araştırmadan bu beklentinin üzerinde bir enflasyon olduğu önermesi çıkarsa, satıcı buna göre daha yüksek bir fiyat artışına yönelecektir; eğer enflasyon oranı hakkında araştırmadan çıkan önerme beklenenin altındaysa fiyat artışları daha düşük bir düzeyde kalacaktır. Yani toplumsal ve beşerî bilimlerdeki önerme kendi geçerliliğini de etkileyecektir.

İktisatta “rasyonel beklentiler” kuramı denilen kuram, sözde bu duruma bir çözüm getirmek için ileri sürülmüştür. Yani, toplumsal ve beşerî bilimlerdeki araştırmaların sonuçları, açıklandıktan sonra yapacağı kendi etkilerini de göz önüne alarak hesaplanmalıdır. Böylece hem etkileyecek hem doğru tahmin yapacaktır. Rasyonel beklentiler kuramı ayrıntılara girildiğinde, kendi olanaksızlığını gösterir; gayrisi matematiksel formüllendirmelerle bezenmiş lâfûgüzaftır. Daha oraya gelmeden bu kuramın üstün körü bir değerlendirmesi bile, kendini gereksiz kılacaktır: Bir yanda tahmini tutturmak, diğer yanda daha doğrudan ve güçlü bir çıkar durduğunda, neden ikincisine ağırlık verilmesin; hele bir de hiç bir profesörün yanlış tahminde bulundu diye (bu gerekçe başka bir gerekçeyi kamufle etmek için kullanılmıyorsa) üniversitesindeki kürsüsünden, ya da büyük şirketlerin yönetim kurulu üyeliklerinden, danışmanlıklarından olmadığını düşünürsek.

Toplumsal ve beşerî bilimler hem incelediklerinin ürünü, hem de belirleyicisidir. Durum bu olunca, toplumsal ve beşerî bilimlerde önermeler basitçe “doğru” ya da “yanlış” değerleriyle yüklü değildir. Bu önermeler, aynı zamanda, çıkar yüklüdür. Yani, “enflasyon %10 olacak,” dersem, sonuç başka olacaktır, “%100 olacak,” dersem, sonuç başka çıkacaktır. O hâlde ne demeliyim? İşime ne geliyorsa onu. Ama, örneğin, “%10 olacağını söylediğinde enflasyon %35’in altına düşmeyecek; dolayısıyla, bundan sonra kimseyi inandıramazsın,” denebilir. Aslında, bu doğru değildir; eskisi kadar kolay olmasa da, yani ilave bir maliyeti olsa da inandırıcı olmayı sürdürebilir, hata yapmış olan. Ancak öyle bile olsa, “%10 olacak,” dediğimde bir daha bana inanılmayacağını da hesaba katarak ne kazanırım, “%100 olacak,” dersem ne kazanırım? İşte bunun hesabını yaparım. Diğer bir deyişle inanılrlığı yitirme olasılığı toplumsal ve beşerî bilimlerde önermelerin çıkar yüklü olma özelliğini değiştirmez.

“Şu olursa, Türkiye Avrupa Birliği’ne girer,” ya da “Türkiye Avrupa Birliği’ne girerse şu olur,” ya da “Türkiye Avrupa Birliği’ne girecek,” toplum hakkında önermelerdir, dolayısıyla çıkar yüklüdürler. Bu önermenin söylenmesinin insanî belirsizliğin, yani insanın çıkarla ifade edilemez eyleminin bir eseri olma olasılığı vardır. Ancak, insanî belirsizlik dışında olasılıkların da var olduğu unutulmamalıdır; hele bir de, bu bağıra bağıra, can hıraş söyleniyorsa, neredeyse zorla ikna etmeye çalışılıyorsa ve öfkenin geçiciliğine karşın böyle

bir tavır süreklilik arz ediyorsa.

Diyelim ki, Avrupa'dan fonlanan bilimsel bir komite ya da yanılıya sevkedici biçimde sivil toplum kurumu diye nitelenen bir kurumda çalışan birisin. Bu durumda "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi" bir süreçtir. Bu süreç zarfında, kendini büyük adam hissedecek, yaptıklarının çok çok önemli bir şeylermiş gibi kabul gördüğünü fark edecek, hatta buna kendin bile inanacaksın ki birçok heyecan yaşayacak, birçok yolculuk yapacak, birçok insanla tanışıp ilişkiye geçeceksindir; belki de en önemlisi iyi paralar kazanacaksındır, yeter ki işe yara. Bu sürecin sonuçlanmasından sonrasına değin, bir dönüşüm sürecinde yaşananların mutlaklaştırılıp, o sürece ait olanaklara dayandığının unutulması yoluyla varılan her daim süreceği yanılmasına kapılmışsan, "happily thereafter"* (onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine) beklentisiyle umut dolacaksın. İşte sencileyin "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi", ne Türkiye ile ne de Avrupa Birliği ile doğrudan ilgili olan bu his, beklenti ve umuttur; tabii ki, aradaki çıkarları da unutmamak gerekir.

Diyelim ki, köyde yaşayan, kendi yağıyla kavrulup giden birisin. Bir yandan, çocukluk, gençlik yıllarının "Dallas" dizisindeki "köy"lü yaşamı vardır zihninde belki, ya da "Şahin Tepesi". Arabalar, evler, rahat bir yaşam, Televole'lerin arkasındaki adamlardan ya da hanımlardan biri olmak, telefon görüşmeleriyle işi çözmek, arada tarlaya gidip mahsüle bakmak, hatta bazen zevk için tarlayla uğraşmak. Bir yandan, bir hayaldir "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi" sencileyin. Öte yandan, şöyle ya da böyle keyif içinde yaşadığın koşulları yitirmek, zamanını Avrupa kökenli sermaye süreçlerine kaydırıp onlar için "üretken" biçimde tüketmek dururken "boş"a harcamanı önlemek yolunda etkin bir organizasyonun gelmesi, ve muhtemelen köyünden yurdundan kopup, kolsuz kanatsız kalmak. Diğer yandan, sana uzak ve kimin için, nerede, ne zaman gerçekleşeceği belirsiz bir hayal için ödündür "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi" sencileyin.

Diyelim ki, bir büyük kentte, diyelim ki, bir bankada masa başında çalışan bir emekçisin. Durumun köydekenden pek farklı değildir. Ancak ödün çok daha acımasızdır senin için. Ancak hayalde o denli nettir. Çünkü yaşadığın çalışma koşulları, çok benzer filmlerde Wall

Street'te ya da büyük gökdelenlerde görülenlere. Köylüyle oynanan benzeri bir köle-efendi oyunu oynanacaktır seninle de. Bir Avrupalı efendi bulduğunda ömrün ona feda olacaktır ama "rahat" edeceksindir; senden geriye kalana sen denebilirse. Stoacı bir ahlâkla silip, parlatıp seveceğin kısıtlanmışlığın, çaresizliğindir "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi" sencileyin.

Diyelim ki, kendi hâlinde bir işyerin var, "patron"sun. Bill Gates'tir pırl pırl parıldayan hayal. Hâlbuki, piyasa-güçsüz, piyasa-güçlülerin tüm artığı soğurduğu piyasalarda hep karın tokluğuna patronluk yapmakla piyasa-güçlü Avrupalı şirketlere girip çalışmak arasında kalacaksın. Karın tokluğuna patronluk, çalıştırdığın adamlardan farksız biçimde piyasa-gücülülerin adamı olmayı getirecek bir yandan, diğer yandan aracılık ettiğin sömürü ilişkisinde kaçınılmaz olarak kötü adam durumunu da koruyacaksın.

Kimlik sorunundan muzdaripsin diyelim, sorununun çözümü hayalidir "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi". Dinini ya da atalarından aktarılmış dilini ve geleneklerini dilediğince yaşamayı hayal etmektedir. Yaşamın keyfini kaçırdığın sürece yaranın deşilmesi, acının arttırılması destek vermek olarak sunulacaktır sana: Zehir etmen için kendine de çevrendekilere de "Avrupa Birlik"siz yaşamı. "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi" oranında başlayacaktır sorunların. Kızdığı kedinin ardından koşup taş atan, bir tutar kediyi kendisiyle; hor görme, aşağılama terbiye etmeyle başlar. Hor görülmen, aşağılanman "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi" ile başlayıp çaresiz boyun eğmeyi, umutsuz bir mücadeleyi getirecektir. Ayrılıp komşu olma heveslileri de bilir herhâlde fıkrayı: Komşu Hoca'ya tencere vermiş, Hoca tencereyle birlikte bir de tabak getirmiş. "Hayırdır hoca ne iş?" diye sorduğunda, hoca tencerenin doğurduğunu söylemiş. Bir süre sonra Hoca aldığı bir kazanı iade etmemiş. Komşu sorduğunda "Kazanım nerede?" diye; Hoca öldüğünü söylemiş. Komşu "Nasıl olur?" demiş. Hoca yanıtlamış: "Tencerenin doğurduğuna inanıyorsun da, kazanın öldüğünü niye kabullenemiyorsun."

Ne olursan ol, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi" süreci gerçekleştikçe hayalden uzaklaşıldığı ödünlerin acısının gittikçe arttığı bir süreçtir. Bırakırsak hayal tacirlerinin

sunduklarını bir yana —ki çoğu bu durumda olduğunun farkında olmayan enayilerdir— bir emekçileştirme sürecidir. Yoksulluk ve işsizlik korkusunun baskısıyla, yaşanabilir, ulaşılabilir mekanları daraltacak, insanlar arasında sermayenin aracılığı olmadan gerçekleşen ilişkileri bir bir imkansızlaştıracak, insanî ilişkileri ortadan kaldırmaya bile seyreltecek ve sığlaştıracak ve dışlayacak bir süreçtir. İnsanın ömürünün ve dünyasının hırsızları, hırsızlıklarını kolay ve medeni bir biçimde yapsınlar diye keyfi kaçacak yaşamının.

“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesi” mekan üzerinde olmaz. “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesi” insanlar arasındaki ilişkilerle, zamanla ilgilidir. Anadolu ve Trakya’da uygulanan ilk kütleli emekçileştirme programı değildir bu. Bundan öncekiler, tatminkâr sonuçlar vermemiştir. Bu olay tüm mekansal metaforlardan arındırılarak değerlendirilmelidir: Coğrafi mekanlar olarak “Türkiye” ve “Avrupa”dan ve mekansal hareket olarak “girme”den ya da mekansal konumlanmalar olan “karşı olmak” ve “yana olmak”tan. Bu emekçileştirme programından Avrupa’da da zarar göreceklere vardır. Avrupalı emekçiler Türkiye’dekilerin sınırlarına dayanacak oranda sömürülmesi durumunda işsiz kalacak, uzun mücadeleler sonucu elde edilen kazanımlarını bir bir yitirecektir. Dolayısıyla sermayenin kendini koruma mekanizmalarından başka bir şey olmayan “Avrupa standart”ları için seve seve, can hıraş savaşım vermektense, Avrupa’daki emekçilerle dayanışma içinde Anadolu ve Trakya’da o kazanımları yerleştirmek için uğraşmak gerekir. Zaman enayilik kaldıracak zaman değil; bize kimlik sorunlarına çözüm sunanlardan, Avrupalı sermayedarların piyasa gücünü piyasa gücü kılan standartları, kulağa hoş gelen, hayallere sürükleyen bu Truva atını övenlerden olmamak, böyle olanları desteklememek, cesaretlendirmemek gerekiyor. Toplumsal ve beşerî bilimlerle ilgili her önerme kaçınılmaz olarak çıkar yüküdür. Bu yazının çıkar yükünün ne olduğunu belirlemek okuyana kalmıştır. Yazan bu konuda ne dese yalan.

---

* “Hepili der-aftır,” olarak okunabilir.